

Vilinskij, ruský medievista, kdysi profesor a prorektor Novorossijské univerzity v Oděse (do roku 1920), v zimním semestru 1913 oděský učitel Michaila Bachtina. S. Vilinskij byl ovšem zastáncem filologické metody, dílem i pozitivismu, vyznavačem poetiky A. Veselovského, který se však nevyhýbal ani duchovněným přístupům – v tom se podobal svému moravskému příteli, religiózně a eticky orientovanému Aloisi Augustinu Vrzalovi (A. G. Stínovi), jehož život byl také spjat s Brnem a jeho okolím (především s Rajhradem a Ostrovačicemi). Antipsychologická optika také z bádání de facto vyloučila René Wellka (1903-1995, najdeme tu překvapivě – vzhledem k jeho pozdějšímu americkému a světovému významu – jen dva marginální odkazy), snad klíčového představitele mladší generace kroužku, který byl žákem anglisty V. Mathesia, ale také germanisty O. Fischera (viz o tom studie M. Zelenky a wellkovskou monografii I. Pospíšila a M. Zelenky *René Wellk a meziválečné Československo. Ke kořenům strukturální estetiky*. Masarykova univerzita, Brno 1996). Za podstatnou chybu považují to, že v Tomanově knize není ani zmínka o brněnském estetikovi Olegu Susovi, který právě zkoumání metodologických kořenů českého strukturalismu věnoval řadu studií publikovaných především v zahraničí a který tyto kořeny hledal – na rozdíl od R. Jakobsona a V. Erlicha a ve shodě s J. Mukafovským a T. G. Winnerem – v českém formismu (R. Wellk nacházel zase společné kořeny ruského formalismu a českého strukturalismu v německé „technologické“ estetice druhé poloviny 19. století).

Nehledě na již uvedenou určitou jednorozměrnost, již se J. Toman do jisté míry zbavil možnosti uvést ještě širší kulturní a metodologický kontext působení Pražského lingvistického kroužku, je kniha *The Magic of a Common Language* cennou analýzou zejména Jakobsonova ruského východiska i pozdějších stadií a souvislostí při utváření českého strukturalismu.

Ivo Pospíšil

Slované v proudu času

Karagjozov, P.: *Njakogašnite slavjani dnes*. IK „Slavika“, Sofija 1997, 232 s.

Zatím poslední knihu P. Karagjozova (v současné době působícího v Praze na FF UK) lze charakterizovat jako soubor politologicko-historických a literárně-kulturologických esejů, psaných v rozmezí let 1990-1997. Společné je jim téma: *Slované v proudu času – jejich národní úděl, kultura, náboženství* a jejich místo v integrující se Evropě konce druhého tisíciletí. Kniha bulharského slavisty se snaží analyzovat kulturní a historické fenomény, symptomatické pro určitou skupinu Slovanů symptomatické. Cílem Karagjozovovy metody je hledání analogií (a z nich vyplývajících poučení) mezi minulostí a dnešní situací slovanského etnika. K výsledné generalizaci s oblibou používá paralelismu.

První skupinu textů bych opatřil záhlavím **Nábožensko-kulturologické eseje** (*Náboženství Slovanů, Slované mezi východem a západem*, apod.). Autor v nich sleduje důsledky rozdělení Evropy na západní a východní. Důležitá jsou dvě data: rok 395 (rozdělení Římské říše) a 1054 (církevní schizma). Pojmy „Východ“ a „Západ“ od té doby dostávají nové nábožensko-ideologické a kulturně-ekonomické konotace a determinují slovanské národy až do dnešních dnů. Slované nevytvořili vlastní církev (dokázali však jako první přeměnit teocentrismus v atribut etnika a státu), po schizmatu se rozdělili na pravoslavné (vítězství východního ritu) a katolíky (příklon k západnímu ritu); preferují přijímání hotových ideologií. To má za následek vznik herezí (reakce na teocentrické křesťanství v podobě bogomilství či reformace u katolíků) a (pseudo)snah o přestavbu (reakce na vnucený socialismus u všech Slovanů bez rozdílu). V reakcích na křesťanství a na socialismus lze najít určité analogie (typologickému srovnání reformace a přestavby je věnován esej *Reformace a přestavba u Slovanů*) – zatímco však reformace dosáhla svého cíle (přímý kontakt věřícího se slovem Božím v rodném jazyce), přestavba zklamala (a je důkazem, že internacionalistický socialismus zreformovat nelze). Specifickým rysem slovanského společenského i estetického vědomí je kolektivismus. Národní obrození slovanských národů mají etnocentrický charakter (objektem literárního zpracování bývá rodina, národ, stát, víra, strana; individualismus se dostává u některých Slovanů do popředí až s nástupem moderny). Karagiozov označuje tuto skutečnost jako „skupinový syndrom“, jehož příčinu vidí v neprožitém renesančním antropocentrismu (esej *Skupinový syndrom Slovanů*). Projevy tohoto „syndromu“ jsou viditelné dodnes: nacionalismus spojený s úsilím o státní suverenitu (příčina rozpadu slovanských federací v 90. letech); v minulosti to byly různé mutace panslavismu (ilyrismus, austroslavismus, čechoslovakismus, socialistický internacionalismus).

Některé eseje jsou monotematicky věnovány jen jednomu slovanskému národu. Ve statí *Svatý Vojtěch v kontextu historie, českého křesťanského panteonu a geopolitiky* je život našeho světce a jeho posmrtný kult interpretován jako počátek usilování českého národa o evropeizaci, o převahu kosmopolitismu a o integraci do řad křesťanstva. Cenným příspěvkem k výkladu národního obrození v Bulharsku je stať *Renesance a Bulharsko*, v níž Karagiozov demonstruje pozvolné přerůstání tzv. Karolínské renesance v renesanci klasickou. Proces transformace však nebyl ukončen přirozenou cestou (Turecko násilně přerušuje předrenesanční vývoj; výzdoba Bojanského kostelíku přímo anticipuje renesanci italskou). Bulhaři neprošli ani životním antropocentrismem humanismu, ani individualismem reformace. Národní obrození se tak stává vlastním pokračováním neprožitě evropské renesance.

Druhou skupinu by mohly tvořit články **politologicko-historické** orientace. Paralely mezi „literárním bojem“ Španělů i sdružením katolických králů na Pyrenejském poloostrově proti islámu v 15. století a dnešním postojem Slovanů na Balkáně k muslimům hledá autor v esejí *Rok Španělska a balkánských národů*. O podstatě slovanského nacionalismu pojednává článek *Slované mezi nacionalismem a internacionalismem (internacionalismus jako nacionalismus)*. Oba dva termíny jsou antipodní, v praxi se přesto v mnohém prolínají (shodná podstata, ale rozdílná forma) a provázejí Slovanů už

od středověku. Slovanský nacionalismus souvisí s touhou Slovanů po zrovnoprávnění (věčný „komplex méněcennosti“). V letech náboženských reforem (1781-1905) vládne ve slovanském světě slavjanofilství (včetně různých mutací – ilyrismus, austroslavismus,...); po 1. světové válce se vzedmula silná vlna etatismu – Slované se sdružují do několikanárodnostních celků (ČSR, SSSR, Jugoslávie). Vznikem nových (převážně slovanských) států v 90. letech 20. století vrcholí v 18. století započaté národní obrození Slovanů. Podrobnější recepci evropského kosmopolitismu v Chorvatsku se zabývá esej *Chorvatští předchůdci vizí a utopii o Slovanech*. Chorvatskou historií determinuje silný lokální patriotismus, podbarvený vědomím sounáležitosti k jiho- i všeslovanskému společenstvu. Produktem této determinace je množství utopii a vizí – chorvatští spisovatelé i politologové se snaží aktivovat v současnosti již překonané stereotypy, což má za následek cyklické opakování chyb z historie. Postaví-li současní chorvatští politici svá východiska opět na starých utopiích (Marulić, Krancević, Križanić, Gaj, Kašić,...) nebo vytvoří nové vize a zajistí důstojné místo Chorvatska ve světě, ukáže budoucnost. Fenoménu univerzální adaptability našeho národa se věnuje úvaha *Něžný pud sebezáchovy aneb ideologické a státní proměny Čechů*. Autor sleduje změny státního zřízení a vyznání v průběhu naší historie. Dochází k závěru, že filozofie našeho národa je založená na „něžném instinktu zachovat si zdravou kůži“, což je dáno existenciální orientací českého sebevědomí.

Poslední skupinu textů tvoří eseje literární. Cennou studií o slovanské literární emigraci, jejíž název zní *Chronologie a typologie slovanské literární emigrace*, se Karadžozov snaží „vyprovokovat“ literární vědce k napsání srovnávací monografie, která stále chybí. Byť je jeho studie jen „osnovou“ možné monografie, ukazuje, jak by se dalo k emigrantské literatuře přistupovat. Jako logickou „předehru“ chápu esej *Integrace a dezintegrace v literárních procesech Slovanů*, v němž se autor snaží uchopit hlavní dezintegroující jevy v literárním vývoji Slovanů. Integrita je imanentní pro literaturu s ideovým a estetickým pluralismem. Je-li pluralismus narušen, rozdělují se literatura na oficiální a neoficiální (dissent, samizdaty, emigrace). Článek *Bosna a její okolí* vychází z premisy, že „Bosna je zmenšený model Balkánu“. Na dilech I. Andriće, „nejbalkánštějšího spisovatele Balkánu“, jsou ukazovány „věčné neduhy“ Balkánu, kterých se Balkánek, věčně kolísající mezi východem a západem, nikdy nevzdá. Čapkovská studie *Ještě jeden úhel pohledu na relativismus K. Čapka* vrací spisovatele na takové místo v bulharské poválečné bohemistice, které mu právem patří (po 2. sv. válce došlo k četným dezinterpretacím Čapkova díla nejen v Bulharsku). Esej by mohl nést i název „Čapkovo básnické gesto“ – jeho relativismus, pojatý jako „zosobnělá pluralita pravd“, je příkladem hodným následování i pro dnešní svět. Celou knihu uzavírá podle mého názoru nejlepší esej celé knihy – *Degradace prométeismu (Bohoborecké etudy na materiálu starořecké a polské literatury)*. Mytologický Prométeus v Aischylově podání je symbolem vzpoury proti bohu a své hrdinství koná z lásky k lidem. V dalším vývoji (autor si pro příklad vybral transformaci archetypu tohoto hrdiny v literatuře polské, ale tvrdí, že podobných příkladů existuje celá řada i v jiných slovanských literaturách, a nejen v nich) dochází k posunům, k jakési „inflaci“ prométeismu – z filantropa a non-

konformisty se stává mizantrop a konformista (Mrožkův „hrdina“ sice poznává, že socialistický svět je roven cele, ale přesto se po smrti „Vůdce“, jehož zná jen z portrétu, navrací v lůno „Jeho církve“); mění se i „bohové“: na místě boha heretického polyteismu se objevuje Bůh, jenž je v dobách socialismu vystředán nejvyšším, neomylným „Vůdcem“. Konkrétní díla (Aischylův Prométeus, Kochanowského Trény, Mickiewiczovy Dziady a Mrožkův Portrét) se od sebe odlišují svou dominantou, avšak v celkovém pohledu je tato dominanta přibližně shodná v uměleckých konvencích heretického polyteismu, křesťanství i státního ateismu.

Na závěr bych chtěl polemizovat s některými závěry Karagjozovovy knihy. Pokud si dal někdo za úkol napsat knihu o Slovanech, má na mysli Slovany všechny. U Karagjozova však nenalezneme ani zmínky o Lužických Srbech či Makedoncích, o Ukrajincích a Bělorusech se autor zmiňuje jen v souvislosti s uniatstvím. Co se týče české historie a kultury, autor se někdy dopouští dezinterpretací, respektive interpretuje určité jevy originálním způsobem a závěry takovýchto interpretací považuje za všeobecně přijaté (tato připomínka se týká jeho interpretace husitství, jež je podle něj pokračováním velkomoravské církevní tradice – přijímání pod obojí, bohoslužba v národním jazyce....). Podobně k diskusi vybízejí i výroky, že Češi prošli 2. světovou válkou prakticky beze ztrát, umřelo jich 340 000 (z toho 272 000 bylo židovského původu). Praha nebyla bombardována. A další „argumenty“: na Barrandově se točily české filmy, vycházelo množství knih ve vysokých nákladech, počet kin v r. 1938 je o 329 menší než na konci války. Esej je žánrem subjektivním – mohli bychom tedy výše zmíněná diskutabilní fakta přejít bez výraznějšího povšimnutí. Jenže kniha má i chyby mnohem závažnějšího charakteru: na straně 128 se dočteme, že Češi za Protektorátu „první přijímají a pokoušejí se ... realizovat zákony diskriminující Židy“ (pokud je mi známo, transporty Židů do koncentračních táborů i bez nařizování ze strany Německa nechvalně proslula Slovenská republika, existující paralelně s českým Protektorátem). Namátkou bych ještě upozornil na chyby věcné: Ferdinand I. je zvolen českým sněmem za krále r. 1526, jeho dědičný titul uznaly všechny země s výjimkou Čech – čeští stavové se k dědičnosti titulu vyjádřili r. 1545 (nikoli r. 1547) tím, že jej uznali přes královu choť, zakladatelem Čs. církve husitské je K. Farský (Karagjozov uvádí F. Kordáče) a křestní jméno Balbínovo není Blahoslav, nýbrž Bohuslav.

Navzdory výše zmíněným nedostatkům považuji Karagjozovovu knihu za zdařilou, inteligentní a inspirující.

Marcel Černý